

Fikret Pašanović

PISMO MUHAMMEDA PROZORCA IBRAHIMU OBORČANINU

Sažetak

Držeći nekom prigodom javno predavanje, Muhammed, muftija Akhisara (Prusca), izrekao je riječi za koje su neki od prisutnih shvatili da njima određuje stranu u prostoru na kojoj se nalazi Uzvišeni Bog. Ibrahim iz Oboraca, bivši muftija Akhisara, čuvši za te riječi, okarakterizirao ih je kao *kufir* (nevjerovanje) i otpadništvo od vjere. Stoga muftija Muhammed piše svojevrсно otvoreno pismo svome prethodniku na toj funkciji, tvrdeći da je krivo shvaćen i u deset tačaka dokazujući koliki je grijeh nepravedno ga optuživati. Na osnovu istraživanja utvrđeno je da su akteri ove prepiske Muhammed Prozorac i Ibrahim Munib Akhisari.

Ključne riječi: Muhammed Prozorac, Ibrahim Munib Akhisari, Akhisar (Prusac), muftija, (otvoreno) pismo

Prilikom prikupljanja građe i proučavanja izvora za pisanje o Muhammedu Prozorcju i njegovom djelu *منهاج النظام في دين الإسلام* (*Minhāğ an-nizām fi dīn al-islām, Islamski način postizanja poretka*),¹ naišli smo i na pismo „*Muhammeda, sadašnjeg muftije Akhisara (Prusca), Ibrahimu iz Oboraca, bivšem muftiji Akhisara.*“ Pismo se nalazi na fol. 87b u rukopisu broj 18-1 (broj 3790 u staroj zbirci) koji se čuva u Orijentalnom institutu u Sarajevu.² Nalazi se odmah nakon prijepisa navedenog Prozorčevog djela, tako da nam je ta činjenica dodatno privukla pažnju i probudila interesovanje. Ime i funkcija autora pisma sugerirali su da bi moglo biti riječi o Muhammedu Prozorcju, koji za sebe navodi da je u svojoj plodnoj karijeri kadije, muftije, muderrisa

---

1 Fikret Pašanović, *Muhamed Prozorac i djelo Plan društvenog poretka u islamu*, neobjavljeni magistarski rad, odbranjen 12. oktobra 2011. na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu, pred komisijom u sastavu prof. dr. Mehmed Kico, predsjednik, prof. dr. Fehim Nametak, član, i prof. dr. Ismet Bušatlić, mentor i član.

2 Obraden pod brojem 67 u *Katalogu arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa Orijentalnog instituta u Sarajevu*, obradila Lejla Gazić, Orijentalni institut, Sarajevo, 2009., str. 65-66.

i muvekkita, između ostaloga, bio i muftija u Akhisaru.³ Nažalost, pismo ne sadrži nikakve druge biografske podatke autora niti primaoca.

Muhammed Prozorac je rođen u kasabi Prozor, gdje mu je otac Muhammed ili Mehmed bio kadija. Godinu svoga rođenja nigdje ne spominje. Na osnovu činjenice da je iz Top-atan medrese u Livnu koju je pohađao⁴ otišao nakon 8. rebi'ul-evvela 1173. (29. 10. 1759.), može se pretpostaviti da je rođen vjerovatno u periodu između 1735-1740. Dalje školovanje, pripravnništvo (mulazemet) i prvo službovanje sežu od izlaska iz medrese do 1183. (1769.) godine i on je vjerovatno krajem tog perioda bio muftija u Akhisaru (Pruscu). Naime, u prijepisima nastalim te godine u Istanbulu, u domu Nebih ef., naziva sebe bivšim muftijom Akhisara. Muhammed Prozorac se nakon toga sljedeći put javlja prijepisima djela iz logike iz Zekeriyya medrese u Istanbulu, nastalim 1193/94. (1779/80.), a potom u naredne dvije godine boravi u kvartu Eyyub, gdje vrši dužnost naiba, pa kadije, na prijepisima djela iz astronomije se potpisujući kao (bivši) muderris u medresi Vakfı Kebir, odnosno Donji Vakuf, bivši muftija Akhisara i (bivši) muvekkit kadiluka Jajce.⁵ Nakon ovog perioda slijedi dugi period „šutnje“ od čak 20 godina, nakon kojeg se Muhammed Prozorac posljednji put oglašava podacima o sebi u svome djelu *Minhāğ an-nizām fī dīn al-islām*, čiji nastanak i predavanje sultanu Selimu III i šejhul-islam Omeru Hulusiju datira 1215/1216. (1800/1802.) godine. Prema nekim podacima, umro je 1812. godine, a prema drugim 1241. hidžretske godine (1825/26). Kao što se vidi iz ovog kratkog podsjećanja na njegovu biografiju, Prozorac je vršio mnoštvo funkcija, od kojih je najznačajnija svakako ona kadijska u istanbulskom kvartu Eyyub, jer je taj kadiluk bio izuzetno visoko rangiran. Spomenuto djelo, kojim se na primjeren način želio uključiti u reformske procese, napisao je kao sažetak djela više autora, među kojima su Hasan Kafi Prušćak, Imam Gazali, Muhammed b. Pir Ali Birgevi (Birgivi), Nedžmuddin Kubra i dr. Djelo tretira širok dijapazon tema, među

3 Detaljnije o Muhammedu Prozorcju vidjeti u našem magistarskom radu, iz kojeg su preuzeti svi ovdje navedeni podaci o njemu. Značajniji radovi o njemu, doduše više o njegovom djelu, također su Mehmed Handžić, *Rad bosanskohercegovačkih muslimana na književnom polju*, Izabrana djela, knjiga I – Teme iz književne historije, priredio Esad Duraković, Ogledalo, Sarajevo, 1999., str. 308-451. i Omer Mušić, „Minhāgu-n-nizām fī dīni-l-islām od Muhameda Prozorca“, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, knjiga V, Orijentalni institut, Sarajevo, 1954/55, str. 181-198.

4 Hivzija Hasandedić, „Jedan rukopis Muhammeda Prozorca“, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo, knjiga X-XVI, 1990., str. 191-195.

5 Rukopisi iz ovog perioda predstavljeni u Ahmed Mehmedović, „Novi podaci o Muhammedu-ef. Prozorcju i njegovom djelu“, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo, knjiga XXIII-XXIV, 2005., str. 85-91.

kojima su centralne bogobojaznost i pravednost i načini njihovog postizanja, a sačuvano je u dva prijepisa.⁶

S druge strane, primalac pisma je i u zaglavlju i u tekstu označen kao Ibrahim iz Oboraca, bivši muftija Akhisara. Istraživanjem smo ustanovili da je, u periodu u kojem je živio i djelovao Muhammed Prozorac, svoj *Pravni zbornik* sačinio Ibrahim Munib Akhisari.⁷ Rođen je u Oborcima kod Donjeg Vakufa, vjerovatno u prvoj deceniji 18. stoljeća. Ovlašten je da može vršiti dužnost muftije Livna 1175/1761. godine, a godinu dana kasnije izdaje prvu fetvu kao muftija Akhisara. Na toj dužnosti je bio i koncem 1765. godine, kada u već spominjanoj livanjskoj medresi završava svoj *Zbornik*. U *Medžmu'i* broj 510/487 koja se čuvala u Orijentalnom institutu u Sarajevu, u IV cjelini, na L. 12b, nalazio se arz stanovnika kadiluka Akhisar na njegove loše postupke, *lažne optužbe nevinih ljudi*, želju za bogaćenjem i podmitljivost, *te vrijeđanje učenih i uglednih ljudi*, zbog čega je smijenjen sa muftijske dužnosti i postavljen za imama u Oborcima kod Donjeg Vakufa.⁸ Iz njegovog *Zbornika* se može vidjeti da je vršio i dužnost ders-i amma, držanja javnih predavanja, a kao imam u Oborcima posljednji put se spominje 1194/1780. Umro je u Oborcima i njegov kabur se nalazi uz tamošnju džamiju.

Očito je da se na osnovu dostupnih, iako oskudnih podataka može uspostaviti vremenski slijed između Ibrahima Muniba Akhisarija (Oborčanina) i Muhammeda Prozorca, tako da se sa velikim stepenom sigurnosti može ustvrditi da je prvi primalac, a potonji pošiljalac ovog pisma.

INTEGRALNI TEKST PISMA

Od Muhammeda, sadašnjeg muftije Akhisara, Ibrahimu iz Oboraca (أبورچه), bivšem muftiji Akhisara

Hvala neka je Allahu, Gospodaru svjetova, salavat i selam našem ugledniku Muhammedu, njegovoj rodbini i svim ashabima.

A potom:

---

6 Pored spomenutog prijepisa iz Orijentalnog instituta u Sarajevu, drugi se nalazi u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu, gdje je prenesen iz Elči Ibrahim-pašine medrese u Travniku. Vidjeti *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*, svezak četrnaesti, obradio Osman Lavić, Al-Furqan, London, Rijaset IZ u BiH - GHB, Sarajevo, 2005., str. 244-245.

7 Za više detalja o njemu i *Zborniku* vidjeti Salih Trako, „Ibrahim Munib Akhisari i njegov *Pravni zbornik*“, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 28-29/1978-79., Orijentalni institut, Sarajevo, 1980., str. 215-245. Podaci o njemu koji slijede preuzeti su iz ovog rada.

8 Navedeno prema Salih Trako i Lejla Gazić, *Katalog rukopisa Orijentalnog instituta – lijepe književnost*, Orijentalni institut, posebna izdanja XX, Sarajevo, 1997., str. 288.

Ibrahime iz Oboraca,⁹ bivši muftijo u Akhisaru! Nakon dova koje dolikuje ljubavi prema tebi (الدعوات اللائقة لمودتك): Pošto sam ranije savjetovao ljude (لما كنت ناصحاً للناس), ti si potom izvijestio kao da si čuo od mene riječi kojima određujem Allahu stranu (طرف) u prostoru, pa si rekao onima koji su bili (prisutni kod tebe) da je on (tj. ja) Allahu utvrdio stranu na kojoj se nalazi (أثبت) – a Allah je čist od toga da se nalazi na nekoj od 6 strana – pa je to kufr. Nije mi poznato da sam to rekao, već sam rekao u prenesenom smislu (من طرف المعنوي). Naprotiv, ti si mene potvorio. Ako sam to i rekao, želio sam izraziti stranu u prenesenom smislu, što ne uslovljava da se postane kafir. Kod mene je to metafora (مجاز), a ako je kod tebe pravo značenje, onda spadaš u neznalice. Zar ne vidiš da autor „*Muhtašara*,“¹⁰ objašnjavajući predikaciju (الإسناد), veli da su riječi „Proljeće je učinilo da izraste raznovrsno bilje“ (أنبت الربيع البقل) za vjernika metafora, jer on nije uvjeren u njihov izvanjski smisao pošto dolaze od nekoga ko priznaje Božiju jednoću, a te riječi imaju doslovno značenje kod neznalica. Riječi kojima se spominje Allahov smjer ne povlače nužno kufr ukoliko onaj ko ih je izgovorio nije podrazumijevao njihovo doslovno značenje. Da je tako, onda bi postao nevjernik svako ko prouči ajete: *On je Allah na nebesima i na Zemlji*,¹¹ *Milostivi, na Prijestolju se uzdigao*,¹² *Allahova ruka je iznad ruku njihovih*!¹³ i njima slične, pa na dunjaluku ne bi ostao musliman. Ako kažeš da je to greška, odgovaram da u tome nema greške po onima koji znaju njegovo tumačenje (عند من يعلم تأويله), za što su dokaz ovi ajeti, jer se za njihovo učenje dobija nagrada. Ako bismo i prihvatili da su (ove riječi) greška, šta je onda sa tvojim riječima da su kufr, jesu li one ispravne? Nikako, u njima je mnoštvo pogrešaka.¹⁴

Prvo: Ako nisam rekao, ti si me potvorio, a potvora je laž, a namjerna laž je haram, za što su dokaz riječi Uzvišenog: *I izbjegavajte što više govor neistiniti!*¹⁵

9 Autor ispred imena Ibrahim za dozivanje pogrešno koristi česticu „ayyuhā“ (أيها الإبراهيم) koja se koristi kod vokativa sa određenim članom, pa imenu Ibrahim dodaje određeni član, iako po pravilu i lična imena koja u sebi imaju određeni član (poput El-Hasan) gube taj član u vokativu, te se uz njih koristi čestica „yā“ (يا).

10 Ustanovili smo da se radi o djelu مختصر المعاني čiji je autor Sa‘duddīn Mas‘ūd b. ‘Umar at-Taftāzānī. Za navedeni podatak vidjeti 1411، سعد الدين التفتازاني، مختصر المعاني، دار الفكر، قم، 40، str. 40.

11 Al-An‘ām, 3. Ajeti su dati u prijevodu Besima Korkuta, izuzev gdje je autor imao u vidu drugačije značenje; u tom slučaju prijevod je naš.

12 Ṭāhā, 5. Kod Korkuta: „Milostivi, vlada svemirom svim.“

13 Al-Fath, 10.

14 Autor za grešku koristi riječ خطأ (pogrešno pisanu kao خطاء), a kao množinu za nju umjesto أخطاء koristi خطايا koja je množina riječi خطيئة koja označava grijeh.

15 Al-Ḥağğ, 30.

Drugo: Ako sam to rekao, smjerao sam preneseno značenje, a ti si mi imputirao doslovno značenje, te si o meni imao loše mišljenje i osumnjičio si me, a to je haram, za što su dokaz riječi Uzvišenog: *Neka sumnjičenja su, zaista, grijeh.*¹⁶

Treće: Ogovorio si me, jer si mi govorio iza leđa, a ogovaranje je grijeh, čemu su dokaz riječi Uzvišenog: *I ne ogovarajte jedni druge!*¹⁷

Četvrto: Ispoljio si mržnju i zavist prema meni, što je haram po Gazaliju (sic!), a za što su dokaz riječi Uzvišenog: *Ili bi ljudima na onome što im je Allah iz obilja Svoga darovao zavidjeli.*¹⁸

Peto: Za koliko ljudi ćeš biti uzrok da me ogovaraju, pa će se ogriješiti, a ti ćeš im biti saučesnik! Dokaz tome su riječi Uzvišenog: *...a ne sudjelujte u grijehu i neprijateljstvu!*¹⁹

Šesto: Govoreći to, uzrokovat ćeš da ljudi upadnu u poremećaj i rasulo (اختلال), što je smutnja, a dovoljne su ti glede njene pogubnosti i griješnosti riječi Uzvišenog: *A smutnja je gora od ubijanja!*²⁰

Sedmo: Pokazao si da ne spadaš u pripadnike sunneta i zajednice (أهل السنة و الجماعة), jer je jedan od uvjeta pripadnosti njima da se niko od sljedbenika kible (أهل القبلة) ne proglašava nevjernikom, kako to stoji u akaidskim djelima.

Osmo: To je želja za pokazivanjem (rijaluk, الرياء), jer si to rekao kako bi pridobio ljudska srca i kako bi pokazao učenost i upućenost, a ne kako bi istinu iznio na vidjelo. Rijaluk je haram, na što ukazuju riječi Uzvišenog: *A naredeno im je samo da se iskreno klanjaju Allahu.*²¹

Deveto:²² Namjeravao si dokazati svoje preimućstvo a želio mene posramiti,²³ na što ukazuje tvoje očito stanje, a što je ishodište oholosti, a glede njene pokuđenosti dovoljne su ti riječi Uzvišenog: *Tako Allah pečati srce svakog oholog i nasilnog,*²⁴ „On odbi, uzoholi se i postade nevjernik.”²⁵

Deseto: Tvoje riječi *on je postao nevjernik i otpadnik* upućuju na to da si ti zadovoljan mojim kufrom i otpadništvom, utječemo se Uzvišenom Allahu,

16 Al-Huğurāt, 12.

17 Isto.

18 An-Nisā', 54. U pismu greška u teksta ajeta, umjesto على ما stoji بما

19 Al-Mā'ida, 2.

20 Al-Baqara, 191. Kod Korkuta: „A zlostavljanje je teže od ubijanja!”

21 Al-Bayyina, 5. Kod Korkuta: „a naredeno im je da se samo Allahu klanjaju, da Mu iskreno ... vjeru ispovjedaju.”

22 Greška u pisanju, umjesto التاسع (deveto) stoji السابع (sedmo)

23 Greška u pisanju, umjesto تخجيلي stoji تخجيلي

24 Ġāfir (Mu'min), 35.

25 Al-Baqara, 34. Kod Korkuta: „...ali Iblis ne htjede, on se uzoholi i posta nevjernik.”

jer si time zadovoljan, pa si rekao drugima da je *on postao nevjernik i odmetnuo se*. Da time nisi zadovoljan, to ne bi rekao drugima, nego bi mene pitao: „Šta si time htio (reći)?“ Zadovoljstvo tuđim otpadništvom i kufrom je kufr, pa trebaš izvršiti oba obnavljanja (تجديدان tj. obnoviti vjerovanje izgovorajući kelime-i šehadet, odnosno oba njegova dijela).

U njemu (onome što si rekao) mimo ovih grešaka ima mnogo drugih. Ako je u mojim riječima bilo greške, u tvojima je bilo više. A Allah najbolje zna šta je ispravno. Završeno.

Pismo je napisano na arapskom jeziku, sa ponekom nevještom rečenicom i konstrukcijom (što je zadržano i u prijevodu) i nekoliko pravopisnih grešaka, za koje se ne zna da li su autorove ili prepisivačeve. Obzirom da je pismo nastalo kao odgovor na ozbiljne optužbe, logično je da ne bude upućeno samo onome na koga je naslovljeno, već da bude u funkciji otvorenog pisma, kako bi se javno izrečene optužbe na isti način i pobile. Stoga je moguće da je pismo bilo ne samo u sklopu rukopisa iz kojeg je prepisano Prozorčevo djelo, već i da je nezavisno cirkuliralo u određenim krugovima. Sklonost Ibrahima Muniba da vrijeđa učene i ugledne ljude, spomenuta u navedenom arzu, samo dodatno potvrđuje da je pismo upućeno njemu. Pismo nam također otkriva da je muftija, u ovom slučaju Muhammed Prozorac, povremeno ili redovno držao javna predavanja, odnosno vazove ili nasihate, tako da je na jednom od njih izrekao tvrdnje koje su iskorištene za optužbe protiv njega. On se ne trudi previše da dokaže šta je tačno rekao i šta je pri tom imao na umu, već je zaokupljen time da dokaže pogrešnost načina na koji ga je Ibrahim iz Oboraca olahko optužio za nevjerovanje i otpadništvo, umjesto da u direktnom sučeljavanju sa njim sazna pravu istinu i potom iznese eventualne zamjerke. Autor pisma pri svemu tome navodi kur'anske dokaze, a citira npr. i Sa'duddīn Mas'ūd b. 'Umar at-Taftāzānīja, čija djela Prozorac prepisuje još kao učenik medrese u Livnu. Zanimljivo bi bilo svakako pronaći i istražiti i eventualne druge slučajeve ovakvih pisama naše uleme i kulturu dijaloga i polemike u njima, kao što bi interesantno bilo istražiti korištenje arapskog jezika u ovom pismu i u djelima nastalim na našim prostorima u ovom relativno kasnom periodu Osmanskog carstva.

Summary

A LETTER OF MUHAMMAD PROZORAC TO IBRAHIM OBORČAK

While advising people on an occasion, Muhammad, Mufti of Akhisar (Prusac), Bosnia, used words understood by someone in the audience as determining Almighty God in spatial terms. Ibrahim from Oborci, the former Mufti of Akhisar, having heard about this utterance, characterized the alleged words as kufr (disbelief) and apostasy. Defending himself from false accusations, Mufti Muhammad wrote a sort of open letter to his predecessor in office. Arguing that he was misunderstood, he proves in ten points how great a sin it is to accuse him unjustly. Our research has found that the actors of this correspondence are Muhammed Prozorac and Ibrahim Munib Akhisari.

